

**Агитатордын
БЛОКНОДЫ**

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

**КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүги**

1988 j.
ноябрь
11 №

Горно-Алтайский областной
Библиотека им. М.И. Галактико
в г. Горно-Алтайск
Фонд обществ. и полит.
эконом. литературы

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БОЛУГИ

ALPHABETIC LIST

OF THE MEMBERS OF THE
SOCIETY OF AMERICAN ARCHITECTS

1881
1882
1883

AMERICAN ARCHITECTS SOCIETY
NEW YORK

УЛУ ОКТЯБРЬ ЛА ЛЕНИНИЗМ

Бистин орооннын ишкүчиле жаткандары марксизм-ленинизмнин үредүзиле башкарынып, жетен бир жыл мынан кайра 1917 жылда октябрь айда революция көдүреле, кижинин күчин жиичилердин жагын антарган. Октябрьдагы революциянын женүзиле бастыра телекейде ишмекчи класстын капиталга удурлашкан тартыжузы тыгыган, колонияларда базынчыктаткан албатылардын жайымданар тартыжузы элбеген.

Октябрьдын женүзиле Советтер орооны телекейде элден өзө жагы жүрүмди — социализмди төзөп баштады. Бүгүн жер үстінде журтаган улустын үчинчи үлүзи социализмнин жолыла барып жат.

Октябрьдагы социалистический революция токтобогон, көндүккенче. Улу Октябрьдын жетен биринчи жылдыгын совет улус, социализмнин ороондорында ишкүчиле жаткандар жагы жагыртуларла темдектеди. КПСС-тин XXVII съездинин ле партиянын XIX Бастырасоюзный конференциязынын жөптөри аайынча Советтер ороонында экономиканы төзөп башкараын жагырта төзөөр, политический системаны өскөртүп жарандырап элбек иш өдүп туру.

Жагырта төзөөр ишти партия бойынан баштады. КПСС-тин Төс Комитединин сентябрь айдагы (1988 ж.) Пленумында партиянын Төс Комитединин аппаратадынын ижи өскөртө төзөлгөн. Партийный организацияларда өдүп турган отчетту ла выборлу жуундарда парторганизациялардын ижин башкараына таскадузы ла билгири жеткил, жагырта төзөшти ичкери көндүктирер чыдалду коммунисттер тудулды. Өдөтөн партконференцияда партийный комитеттердин аппаратадына эмдиги өйдиг некелтелери аайынча политический системаны өскөртүп башкарап улус келер. Шак ла олоп жагырта төзөшлө колбой партиянын алдына тура берген задачаларды бүдүрерин башкарап учурлу.

Жагы тудулган партийный комитеттер, баштамы парторганизациялар жагыртулар ла өскөртүлөр эдер ишти идеоло-

гический јеткилдееринде керектү. Бүгүңги күнде совет экономиканы нениң учун јаңырта тözöри, ороондо политический системаны јаңыртары керектү боло бергенин, бу ишти канайда öткүретенин јартамал иш ажыра бастыра албатыга айдып турары керектү.

Јаңырта тözöш — бастыра албатынын, бастыра партиянын кереги. Бу иш Улу Октябрьдын амадулары, В. И. Лениннин јаңы жүрүм, социализм керегинде үредүзи аайынча öдүп јат. Анайдарда, партийный организациялар коммунисттердин, бастыра албатыны политический үредүзи ажыра јаңыртулардын учурын јартаар, марксизм-ленинизмнин теориязын теренжиде үренерин јеткилдеер учурлу.

Ишкүчиле јаткандардын политический ле экономический үредүзинин системазы КПСС-тин съездинин ле XIX Бастырасоюзный партконференциянын јöптöри аайынча база тазылынан ала јаңырта тözöлип јат. Бастыра үредү жүрүмле, коллектив, район, область, ороон бүгүн бүдүрип турган задачаларла кönү колбулу öдөр.

Партиянын идеологический ишчилеринин — пропагандисттердин, лекторлордын, агитаторлордын, политинформаторлордын эдетен кереги — Улу Октябрьдын керегин ичкери кöндүктирип, совет обществонын бастыра жүрүминде јаңыртуларды јеткилдеери.

Анчада ла јаан задача политический ле экономический үредүни башкарып турган коммунисттердин алдында туруп јат. Уредүнин идейно-теоретический кеминен, öдүмдү ле једимдү болгонынан јаңырта тözöштö ончо керектер келгенден анду. Марксизм-ленинизмнин үредүзи революционный јаңыртуларга чике јол көргүзип, чокым ууламјы берип, ишкүчиле јаткандарды социализмди тözöp бүдүреринде јаңы једимдерге көдүрер.

Кажы ла јыл октябрь айдын баштапкы күндеринде политический ле экономический үредүде јаңы јыл башталары јаңжыга берди. Коммунисттер ле партийный эмес улус марксизм-ленинизмнин үредүзин теренжиде билип аларга, партиянын ла башкарунын јаан учурлу јöптöриле таныжарга, эл-јонды соныркаткан керектерди шүүжерге, ороондо јаңыртулар болуп турган öйдө ишке ле жүрүмге керектү јаңы политический ле экономический билгирлер аларга болуп, үредүге келгилейт. Ленинизмнин сүреен байлык үредүзинен совет улус коммунизмнин амадуларына бүдүп, эрчимдү иштенер ийде алынып јат.

Быјылгы үредүлү јыл совет улусты идейно-политический үредип тазыктырарында, ишкүчиле јаткандардын бастыра

текши экономический үредүзинде аңылу жерде туратаны јарт. Ненин учун дезе, быјыл үредү XIX Бастырасоюзный партийный конференциянын материалдары аайынча тззлд. Шак ла конференциянын јптөри аайынча ороондо общественно-политический јүрүм өдөр. Эмди јаныртулар эдетен чокым иштердин өйи башталды.

Бастыра јүрүмде јаныртулар эдери јанынан партия тургускан задачаларды јенүлү бүдүрери сүреен јаан тззмөл иш өткүрерин, партияда ла албаты-калыкта, кажы ла коллективте, кажы ла кижиде ишти јанырта тззөорин, сагыш-шүүлтени өскөртөрин керексийт.

Бу сүреен јаан ла күч ишти бүдүрерин түргендедерге башкараачы ишчилерди политический ле экономический үредерин теренжидери, совет улусты јакшы кылык-јанга тазыктырары, олардын идейный кемин бийиктедери керектү. Ол јанынан нени канайда эдетени КПСС-тин Тзс Комитединин «Ишкүчиле јаткандардын политический ле экономический үредүзинин системазын өскөртө тззөори керегинде» јобинде чокым ла јарт айдылган.

Бу иште өткөн үредүлү жылда бир эмеш једимдер бар болды. Одүп турган үредүлердин тзс ајарузында јанырта тззөор иштин политический, социально-экономический ле идеологический сурактары болды. Көп јерлерде бу ишти партийный комитеттердин баштапкы качылары башкарган. Пропагандисттердин аттестациязы өткөн.

Бастыра текши экономический үредүде ишкүчиле јаткандар аренда, бригаданын, биленин подрядыла иштейтен эп-сүмеле, хозрасчетко көчкөн коллективтердин ченемелиле таныжып јадылар.

Үренип турган сурактар аайынча ачык-јарык куучын, блааш-тартыш болуп турганы улусты үредүге тын јилбиркедет. Олор јангыс ла отурып алып, үренип турган эмес, бойынын коллективинде, тзрөл јуртында, районында, городында, областта, ороондо керекти јарандырап эп-арга табарында кожо турушкан улус боло берет.

Бистин областта коммунисттердин ле комсомолдордын, бастыра ишкүчиле јаткандардын политический үредүзинин учуры јаныртулар башталган бүгүнги күндеги экономический ле социальный задачаларды бүдүреринде сүреен јаан. Мында једимге једип алары шак ла улустын күүн-табы, сагыш-шүүлтези кандый болгонынан камаанду.

Туулу Алтайда идеологияда иштеп турган улус, пропагандисттер бойынын ижинде КПСС-тин XXVII съездинин, XIX Бастырасоюзный партийный конференциянын јптөри-

ле башкарынып жадылар. Быжыл партийный ла комсомольский үредүниң системазында 800-тен ажыра политшкол ло политсеминар тӱзӱлгӱн. Олордо КПСС-тин исторический ченемелин, «Национальный колбуларды тыгыдып баратан, совет улусты патриотизмге ле интернационализмге тазыктыратан тӱс сурактарды», «КПСС-тин XXVII съездинин культураны жарандылары керегинде жӱптӱрин», «Идеологический тартыжу ла жашӱскүрим» деген ле ӱскӱ дӱ темаларды үренер.

Үредүде политшкол эмезе политсеминар шак ла бу темаларды үренип ӱтсин, кыйа баспазын дейтен некелте болбос учурлу. Кандый курсты ӱдӱтӱнин, кандый теманы үренип улустың жылбүлери аайынча жартар. Иштеп турган кажы ла коллективте, хозяйстводо, предприятиде бойының задачалары, бойының жылбүлери, амадулары бар. Үредү ол задачалар ла амадулар аайынча тӱзӱлӱр учурлу. Анайда тӱзӱлгӱн үредүде демократия элбеер, улус күүнзеп үренер.

Үредүде улус кажы ла сурак аайынча бойының сананганын чыгара айдар, бойының иштеген коллективинин керектери кандый болуп турганын шиндеерге В. И. Ленинниң иштерин, партияның жӱптӱрин тузаланар. Темдектезе, Кан-Оозы, Шебалин, Турачак аймактардың партийный комитеттеринде политический ле экономический үредүде кӱдүрилген сурактарды идеологический ле партийно-хозяйственный ишчилердин жуундарында шүүшкилейт.

Үредүни жаңы некелтелер аайынча тӱзӱйтӱн улус — пропагандисттер. Олордың кӱп нургуны — коммунисттер, эл-жондо тоомжулу, бичикчи улус. Андый да болзо, жаңыртуларла колбулу жаңы жаан задачалар бӱдүрип турган ӱйдӱ олордың теория жаанынан билгирин тыгыдары керектӱ. КПСС-тин Чойдогы ла Ондойдогы райкомдоры баштамы парторганизацияларда кажы ла пропагандистле тагынан иштеп жадылар. Горно-Алтайскта семинарлар ӱдӱт. Маймада ла Улаганда предприятиелер ле хозяйстволор сайын кустовой семинарлар ӱткүрип турулар.

Пропагандисттерле предприятиелердин ле хозяйство-лордың, аймактардың башкараачы ишчилери туштажып турары жаан тuzалузын кӱргүзет. Турачак аймакта ченемел ӱткүрер агашкомбинатта, Чой аймакта «Веселый» рудникте, Жабагандагы, Жолодогы, Шебалиндеги совхозтордо, Горно-Алтайск городто калаш быжырап заводто ло 1931 номерлӱ автоколоннада, Қош-Агаш аймакта «40 лет Ок-

тября» колхозто политический школдордо практический якылта бергени ажыра үредү өткүрер эп-сүмени тузаланганы якшы једимдү болуп туру. Мында политшколдо үренип турган улустын, элден озо коммунисттердин ле комсомолдордын, идейный өзүми көрүнип јат.

Оңдой аймакта политшколдордо үренип турган улуска теорияны теренжиде јартап, ишле колбоштырып билер пропагандисттердин тоозында: И. Р. Борошева, И. М. Папыев, Л. И. Каратаев, М. И. Чичиков, Л. Н. Кахтунова, О. Б. Шинжина.

Оныла коштой бистин областьта политический ле экономический үредүни тözöp лө башкарып турганында једикпестер ле тутактар эмди де көп. Ол јанынан отчетту ла выборлу партийный јуундарда јаан куучын болды. Кезик јерлерде политшколдордын ла политсеминарлардын үредүзи идейный јанынан јабыс кеминде, ишле, бүдүрип турган задачаларла, јүрүмле колбу јок өдүп турганы бар. Олордо үредү јилбү јок өдөт.

Пропагандисттер бойынын ижин кичебей туратаны учурап јат. Ол ок Оңдой аймакта Күпчегендеги совхозто парт-организациянын пропагандисттери азыйгы эп-сүмеден айрылгалак. Пропаганданын өштүзи — формализм. Политический ле экономический үредүнин системазында анчада ла элбеде таркаган формализмнен айрылары кыйалта јоктон керектү.

Политшколдордо ло семинарларда лекциялар кычырылып турганын политический ле экономический үредүнин системазы деп бодойтоны јастыра.

КПСС-тин Төс Комитеди бу јуукта Ульянов областьтын партийный организацияларында «Ишкүчиле јаткандардын политический ле экономический үредүзинин системазын јангырта тözöөри керегинде» јөпти бүдүрип турганын шүүшкен. Бу сурак аайынча чыгарган јөптө кезик партийный комитеттер марксизм-ленинизмнин үредүзин таркадарына, ишкүчиле јаткандардын политический билгирин тыгыдарына керектү ајару этпей турганы темдектелди. Андый једикпес бистин областьтын партийный организацияларында база бар.

Өткүрип турган үредүлердин идейно-теоретический кеминде јангыртулар болуп турганы билдирбейт. Көп политшколдордо ло семинарларда үредү калай өдөт. Уренип турган улус социально-экономический јүрүмнин јаан учурлу сурактарын шүүжеринде јилбиркеп турушпай јадылар. Пропагандисттер күч сурактардан кыйыжып тургулайт.

Школдордо ло семинарларда блааш-тартышка кезик партийный ишчилер белен эмес болгоны көрүнөт. Олор блааш-тартышка чыдашпай азыйгы ла аайынча көмөлип баштагылайт.

Областын партийный организацияларында партийно-политический үредү КПСС-тин Уставынын кыйа баспай бүдүрөтөн некелтези болгон учуры жылдын ла жабызап, жылыып келген деп айдарга жараар. Коммунисттер экономический үредүге көчүрилип, анда «жылыып» тургандар.

Калганчы эки жылдын туркунына областта партийный школдордын тоозы эки жүске шыдар астаган. Олордын тоозы анчада ла Шебалин, Ондой, Улаган, Майма аймактарда астады. Совет общественонун жүрүминде КПСС-тин, коммунисттердин башкараачы учуры бийиктеп турган айалгада партийный үредүниң кеми жабызай бергени жастыра, ого жөпсинерге жарабас.

Партийный эмес калыкта коммунисттер жартамал ла таскамал ишти, политический агитация өткүрер эп-сүмөни билбей турганы цеховой ло баштамы парторганизацияларда өткөн отчетту ла выборлу жуундарда жарталды.

Кезик коммунисттер социализм, партиянын ла албатынын историяда өткөн жолы керегинде жетире билбей, политический билгири калай ла тайыс болгоны жарталды.

Коммунисттер бойынын билгирин, идейно-политический кемин быжу бийиктедетен эп-арга — алдынан бойы үзөнөтени. Партиянын бастыра жүрүминде ченелген бу эп-сүмөни туура таштаарга жарабас. Өткөн үредүлү жылда акту бойынын планыла алдынан 110 коммунист үренген болзо, быжыл 360 коммунист үренер. Областыа көп, көп коммунисттер, анчада ла бийик үредүлү улус, алдынан бойынын планыла үренер аргалу.

Бу керекте төс једикпес — партийный комитеттер политический ле экономический үредүни башкараарын чике төзөп болбой турганы. Бу иште партийный, профсоюзный, советский ле комсомольский организациялардын эрчими колбоштырылбаган. Онон улам үредүни төзөп башкараарында булгалыш тын.

Јаңырта төзөштин јаан учурлу задачаларынын бирүзи — экономиканы төзөп башкараарын јаңырта төзөйтөни, предприятиелерди бойы башбилинип башкараарына, акчала бойы јеткилденерине көчүрөтени. Ол јанынан иш эмди тургуза бистин областта уян төзөлгөн. Јаңырта төзөөргө, јаңы эп-сүмеле иштеерге кажы ла производодо иштеген улустын билгири тын болоры керектүзин

хозяйстволордын ла предприятиелердин башкараачы ишчилери ондобой јадылар.

Ўредүлү жаңы жылдын задачазы — коммунисттердин ле бастыра ишкүчиле јаткандардын политический үредүзинин идейный кемин бийиктедери. Экономический үредүни кадрларды белетеер ле таскадузын тыгыдар бирлик госу-дарственный системада ишчилердин билгинин бийиктедер ишле колбоштырар керек.

Социалистический хозяйствоны башкаратан школдордын ла производственно-экономический семинарлардын учуры сүреен јаан. Андый школдорды ла семинарларды тözöйлө, оларды чике ле чоком башкарачы партийный ла профсоюзный комитеттердин кичееп бүдүретен кереги.

Бистин областьта кажы ла жыл политический ле экономический үредүнин материально-технический аргалары јагыртулар ла өскөртүлөр болуп турган эмдиги өйдин некелтелерине јарабай турганы темдектелет. Чындап та, политический, анчада ла экономический үредү өткүрерге технический средстводорло, кино ло видеоаппаратурала јазалган аңылу кабинеттер областьта ас табылар. Андый аңылу кабинеттер чек јок дезе, чын болор. Керек дезе, үредү өткүрер эдип көстөлгөн аңылу кыптар ас учурайт.

3 октябрьда ончо јерлерде политический ле экономический үредүнин системазында жаңы үредүлү жыл башталды. Баштапкы үредүлер XIX Бастырасоюзный партконференциянын материалдарын үренерине учурлалды. Үренип турган темалар: «СССР-де политический системаны жагыртып тыгыдары, эл-јоннын бастыра јүрүминде демократияны элбедери» ле «КПСС — совет обществодо политический башкараачы».

Ўредүлү жыл башталар алдында ончо јерлерде пропагандисттердин семинарлары өткөн. 22—30 сентябрьда партиянын горкомында ла бастыра райкомдорында «Пропагандисттин күндери» өткөн. Пропагандисттер методика аайынча лекциялар уктылар. Олардын алдына КПСС-тин обкомынын ла облисполкомынын, партиянын горкомынын ла райкомынын, горисполкомынын ла аймакисполкомдордын башкараачы ишчилери куучын айттылар.

Кажы ла коммунист, кажы ла кижии бойынын сагыжын јалтанбай чыгара айдар, башкараачы улус онын айтканын ајарып угар учурлу деп, Владимир Ильич Ленин Совет јан тözöлип турган баштапкы өйдө айткан. Эмди бис партконференциянын материалдарын, КПСС-тин июль айдагы (1988 ј.) Пленумы тургускан задачаларды теренжиде

үренип баштаган өйдө улу башчынык анайда айтканы анчада ла жаан учурлу.

Пропагандисттер кажы ла үредүде јартап турган сурактар аайынча блааш-тартыш болорын, үренип отурган улус акту бойынын шүүлтезин чыгара айдарын јеткилдери керектү. Је андый блааш-тартыш идейный бускаланга, куру калыруушка апарбас, партияда дисциплинаны там тыгыдар учурлу. Конференциянын јөптөри, эмдиги өй коммунисттерден, бастыра совет улустаң төзөмөлдү иш керексийт. Коммунисттер кайда да, неде де јаңырта төзөөри учун тартыжар, ого јартамал иш ажыра бастыра улусты көдүрер, керектү айалгада партиянын политиказы учун тартыжып билер учурлу. Андый ийдени ологго политический үредү берер.

ЖААНТАЙЫН БЕДРЕНИШТЕ

Коммунист Альберт Дмитриевич Годуновты Чой аймакта ончо улус тоомжулу башкараачы, билгир пропагандист ле таскадаачы, жакшы кылык-жанду кижиде билер.

Альберт Дмитриевич пропагандист болуп 28 жыл иштеп келди. Өткөн көп жылдардын туркунына үредү өткүрөтөн бойынын эп-сүмезин тапты. Пропагандист болуп иштейле жууп алган байлык ченемели кажы ла үредүни једимдү өткүрер, тургузылган амадуга једип алар, улусты јилбиркедер арга берет.

Је пропагандист Годунов једип алганына болорзынбайт. Ол жаантайын бедрениште. «Јаңы эп-арга табып тузаланбазан — јүрүмнен артып каларын, улус сени соныркап укпай барар» — деп, Альберт Дмитриевич ајдат.

А. Д. Годунов кажы ла үредүге белетенгенде көп литература кычырат. Газеттерде јарлалган материалдарла таныжат. Агаш кезип турган пункттын ижин шиндеп көрөт. Өткөн өйлөрдөги көргүзүлөрле тундештирген таблицалар, схемалар, диаграммалар белетейт. Коллективтин ижин шиндейтен јакылтаны социалистический хозјайствоны төзөп башкараар иштин школында үренеечи улуска берип турат.

Пропагандист үредүге болушту көп материалдарды бойы жууп белетеп алган. Газеттерден, журналдардан алган материалдар башка-башка темалар аайынча папкаларда жуулган. Көп газеттер ле журналдар бичидип алдырат. Темдектезе, «Правда», «Известия», «Лесная промышленность», «Экономическая газета», «Новое время», «Политическое образование» ле өскө дө газеттер ле журналдар алдырып кычырат. Бу газеттерде ле журналдарда јарлалган материалдарла пропагандист школо үренеечи улусты таныштырат.

«Материалдарды чеберлеер јолдор» деп тема аайынча үредүге белетенеримде ого керектү бастыра литературала таныштым, В. И. Лениннин «Улу баштаңкай» деп ижин

база катап кычырала, үрөнөөчи улуска керектү шүүлтелерди бичип алдым. Бистин ижисле колбулу шүүлтелер аайынча практический жакылта берерин белетедим. Откүретен үредүнинг планын тургустым» — деп, пропагандист куучындады.

А. Д. Годунов кажы ла үредү чоком практический ууламжылу, теория, үредү жүрүмле, эдип турган ишле, бүдүретен задачаларла колбулу болзын деп кичеенет.

Анайда, өткүрип турган үредүлердин бирүзінде Альберт Дмитриевич алтыгы складта иштеп турган улустын акча-жалы ненин учун тын өрөлү-төмөндү болгонын олордын ижинин арбыны аайынча шиндейтен жакылта берди. Жакылта бүткен соңында бу суракты үредүде текши шүүжеле, кезик улус иштеп таскабаганы, кезиги кичеенбей турганы, дисциплина уйан болгоны, иш коомой тазөлгөни жарталды. Бу једикпестерди түрген јоголторы јанынан чоком шүүлтелер эдилди. Үрөнөөчи Рева В. М. сондоп турган улуска болужар, олорды үредер ченемелдү улус көстөөр шүүлте этти.

«Кымакайлап чеберлеер аргалар керегинде» теманы үренип өдөрдө үрөнөөчи Фомин А. М. агаш кезер јерлер астай берерде белетеген агаштын төстөрүн, баштарын, будактарын, арткан-калганын ончозын тузаланар, олордон продукция эдер шүүлте берди. Ого үзеери цех ачар, пилорама кондырар керек. Бу шүүлтени агашпромхозтын дирекциясына јетирген.

Пропагандист кажы бир сурак аайынча блааш-тарууш болзын, кажы ла кичи бойынын шүүлтезин айдып турзын, партиянын ла башкарунын јөптөрүн, В. И. Лениннин иштерин тузаланып турзын деп кичеенет.

Откөн үредүлү јылда социалистический хозяйствоны тазөп башкарап бу школо В. И. Лениннин «Бистин өйдөги баш задачалар», «Мөрөйді канайда тазөөр», «Совет јаннын эмдиги задачалары» деп произведениелерин үренген.

«В. И. Лениннин иштерин улус калганчы өйдө тын јилбиркеп үренип турулар. Мында азыйдагы чылап, каа-јаа үзүктер алары керек јок. Эмди улу башчынын теоретический үредүзин теренжиде билип алары керектү» — деп, пропагандист айдат. Үредү өткүрерде А. Д. Годунов билип алганын шүүжип, конспектке кыскарта бичидип турат. Темдектезе, В. И. Лениннин «Мөрөйді канайда тазөөр» деп статьясын үренерде, пропагандист мындый сурактар тургусты:

1. Иштеги коллективтин жүрүминде социалистический мөрөйдүн учуры кандый?

2. Социалистический мөрөйдүн В. И. Ленин тургускан төс ээжилери.

3. Бистин коллективте төзөлгөн социалистический мөрөй В. И. Лениннин ээжилерине жарап жат па?

Агаш кезип турган пункт 1988 жылдын 1-кы январьдан ала жаңы ээжиле иштеп баштаарда хозрасчетты, бойы акчала жеткилденерин, астамду иштеерин үренерге келишкен. «Государствонун предприятиези керегинде» Законды теренжиде үренген. «Бүгүн хозрасчет керегинде көпти билерис. Же онын ээжилериле иштеп баштаарга предприятиенин башкараачылары жанынан тын иш керек. Хозрасчетко коллектив ненин учун көчүп болбой турган десе, ишмекчилерде, анайда ок башкараачы ишчилерде экономика жанынан билгирлер ас» — деп, Альберт Дмитриевич учундайт.

Онын да учун өткөн үредүлү жылда тыгыда иштенерге келишкен. Экономиканы төзөп башкараар сурактарга жаан ажару эдилген. Коллективтин турумкай ла эрчимдү ижи жакшы једимдер берди.

1988 жылдын баштапкы кварталында Уймендеги агаш белетеер пункт РСФСР-де эн артык болды. Коллектив план аайынча 393 мун салковойдын товарный продукциязы табыштырар ордына 414 мун салковойдын продукциязын табыштырган. Бир кубометр агашты кезип белетеерине план аайынча 10 салковой 37 акча чыгымдаар ордына 7 салковой 29 акча чыгымдалган. Материалдарды ла запчастытарды 2,5 мун салковой, ишјалдын фондын 3,5 мун салковой кымакайлап алган. Иштин арбынынын өзүми 106 процент болды.

Бастыра бу једимдерге једип алганында пропагандист ле башкараачы А. Д. Годуновтын јөмөлтөзи тын болды. Уредүни ол таскадаачы болуп өткүрет. Школдо үрениечи кажы ла кижини иштин, керектин, жүрүмнин ээзи эдип үредип тазыктырар, кичеенбейтен, керексинбейтен, ондонбойтон кылыкты јок эдерге кичеенер керек. Кажы ла үрениечи общественный иштү: Рева В. М. — КПСС-тин райкомынын члени; Ефимов С. Г. ле Камылин В. С. — јурт Советтин депутаттары; Деркач В. И. — профсоюзтын комитединин председатели; Фомин А. М. — албатынын шинжүзинин комитединин председатели; көп улус — политинформаторлор ло агитаторлор.

Уредү өдүп турарда улус пропагандисттен агаш кезе-

ечилер јуртаган јуртты јарандылары јанынаг көп сурагы-
лайт. А. Д. Годунов башкараачы ишчи болуп, ол сурактар-
га чокым ла јарт каруулар берип турат. Ишмекчилердин
јадын-јүрүмин јарандылары јанынаг А. Д. Годунов тыг
кичеенет. Калганчы јылдарда сегисјылдык үредүлү школ-
дын туразы, фельдшерско-акушерский пункт, балдардын
сады, улус јуртаар көп туралар тудулды.

Оног улам предприятиеде иш оңдолды. Коллективте
улус солынары токтоды. Дисциплина тыгыган. Ончо ишчи-
лер кичеенип иштене бердилер. Коллективтин башкараачы-
зы ла пропагандист А. Д. Годуновтын тоомјызы бийик.

Альберт Дмитриевич Годунов пропагандисттердин се-
минарларында бойынын ижи керегинде улай ла куучындап
турат.

С. ШТАНОВ,

КПСС-тин Чойдогы райкомында про-
паганда ла агитация бөлүктин
заведующийинин заместителі

УРЕДУНИНГ ЈАҢЫ ПРОГРАММАЗЫ

Ишкүчиле јаткандардын производственно-экономический үредүзинин системазында јаңы үредүлү жылда ороонун албаты-хозяйствозынын бастыра бөлүктеринде экономиканы өскөртө тözöp башкаратан јаан учурлу сурактарды үренер.

Оныла колбой КПСС-тинг Тос Комитединин кажы ла неделеде чыгып турган «Экономический газедининг» 34-чи номеринен ала јаңы экономический курстар аайынча үредү өткүретен программалар јарлалып туру.

Темдектезе, «Экономический газеттинг» 34-чи номеринде агропромышленный комплекстинг пропагандисттерине ле үренечилерине «Колхозтордын ла совхозтордын иштеги коллективтеринде хозрасчет ло бойы башкарынып иштейтен» курстын программазы јарлалган. Мында ок «Агропромышленный комплексе ишти јаңырта тözöйлө, астамду эдилалатан јаңы эп-аргалар керегинде» курстын программазы бар.

Баштапкы программа колхозчыларла, совхозтордын ишмекчилериле үредү өткүрерине керектү. Экинчизи — агропромышленный комплекстинг башкараачыларына ла специалисттерине керектү. Бу эки курста колхозтордо ло совхозтордо хозрасчетло, бойын акчала јеткилдеер, бойы башбилинип башкарынар, өмөликтин, аренданын ла биленинг подрядыла иштенерине, агропромышленный комплексе бааларды ла акча-јөөжөни тözöörине үренер.

«Экономический газеттинг» 25-чи номеринде промышленностьтын ла албаты-хозяйствонын өскө дө бөлүктеринде, предприятиелеринде ишмекчилердин, башкараачы ишчилердин ле специалисттердин бастыра текши экономический үредүзининг программалары јарлалган. Ол «Иштеги коллектив бойы башкарынып, хозрасчетло иштеер» курстын (ишмекчилерге) программазы ла анайда ок «Предприятие бойы акчала јеткилденип, бүткүл хозрасчетло иштеер» курстын (башкараачыларга ла специалисттерге) программазы.

Продукциянын чыгдыйын жарандыратан ла тыш жанындагы экономический ишти ле өскө ороондорло өмөлөжөтөн жаан учурлу эки тема аайынча үредү өткүретен жаңы программалар белетелген. Эмди предприятиелер, колхозтор, биригүлер бойлары өскө ороондорло колбулу болор, садыжар, өмөлөжөр аргалу болордо, ол жанынан билери омордын башкараачыларына, специалисттерине кыйалта жоктон керектү болор. Бу темалар аайынча үренетен программалар пропагандисттерге ле үрениечилерге «Экономический газеттин» 36-чы номеринде жарлалган.

Газеттин онон арыгы номерлеринде үредүниг өскө жаан учурлу темалары аайынча үредү өткүретен жаңы программалар, анайда ок экономический үредүни өдүмдү ле једимдү эдип алары жанынан материалдар, пропагандисттердин ижинде табылып тuzаланылган жаңы эп-сүме, школдордын ла семинарлардын ченемели жарлалар.

Н. МАНУЙЛОВ,
«Экономический газеттин»
корреспонденти

ЛОДРАЛУ ЈАРАНАТ

(Кичү журт өзүп жаранатан аргалар)

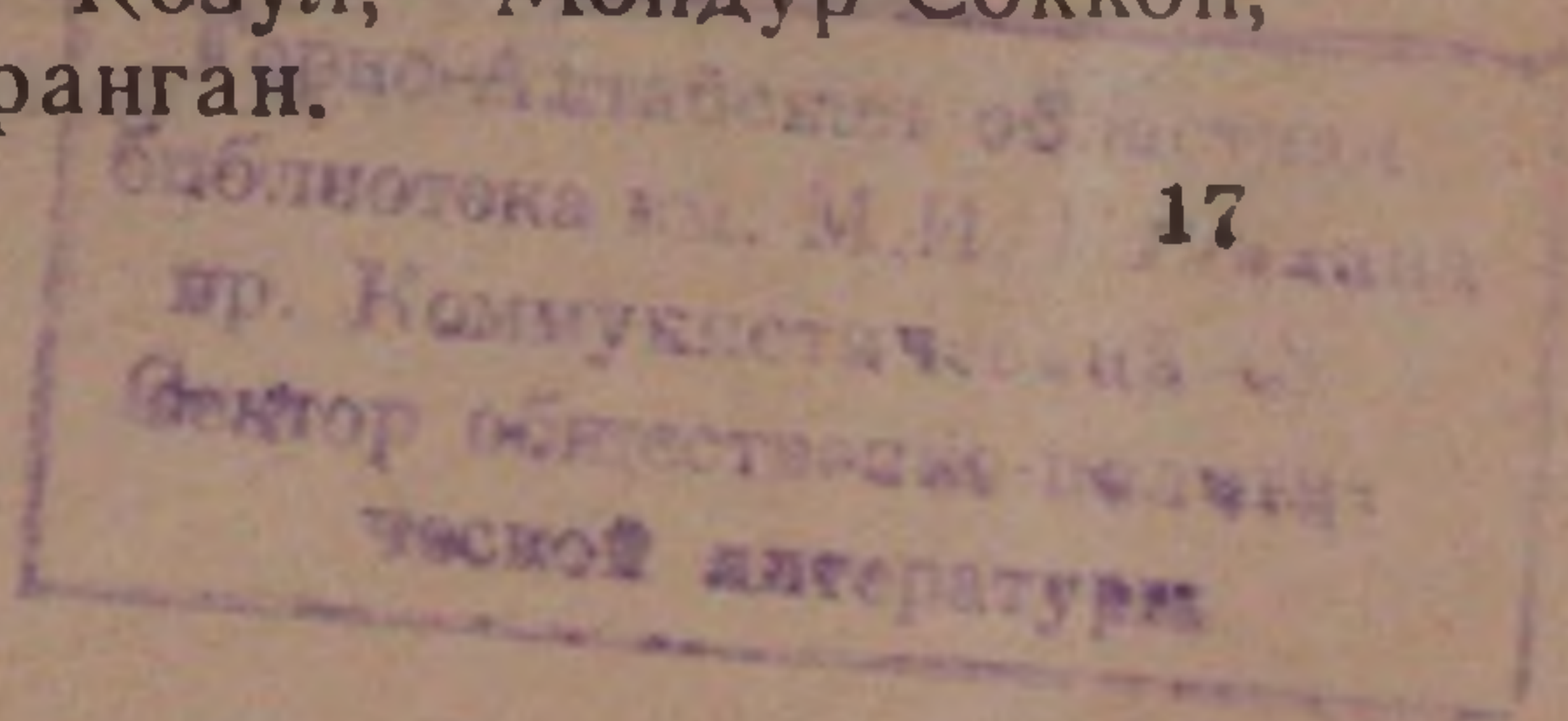
«Партиянын эмдиги өйдөги аграрный политиказынын төс сурактары — деремнелерди социальный тыгыдары, журт жердеги улустын иштенер айалгазын, жадын-жүрүмин жарандыраары, журтты керектү материалдарла, техникала жеткилдеерн болуп јат. Партия бойынын аграрный политиказы ажыра городты ла деремнени социально-политический јанынан тендештирерге, журт хозяйствонун бойында ишти јангырта төзөөргө амадап туру» — деп, КПСС-тин XIX Басты-расоюзный конференциязынын резолюциязында айдылган.

Кан-Оозы аймактын албаты депутаттарынын јербойындагы Советтери, хозяйствоны башкараачы органдар эки мунгынчы јылга јетире кажы ла билени алдынан квартирала эмезе башка турала жеткилдейтени јанынан КПСС-тин XXVII съезди тургускан задачаны бүдүрип, улус журтаар туралар тудар ишти тыгыдып ийдилер.

Улус журтаар туралар тудатан бүткүл программа бар. Ташталган оок журттарды орныктырып, јангырта тудары јанынан журт улустын ортодо јартамал иш өдүп јат. Јаңы туралар тудары, журтты кееркеде жарандыратаны јанынан Экинурдагы журт Советтин ижинин ченемелин таркаткан. «Экинур социальный јаранып өзөтөн јолдо» деп плакат јазалды.

Райисполкомнын јөбиле 1990 јылга јетире улус журтап јадатан туралар тудуп бүдүрери јанынан кажы ла журт Советке, кажы ла совхозко ло колхозко чоком јакылта берилген. Кырлык журтта туралар тудатан ла ремонтп јазайтан кооператив төзөлгөн. Аймакта кирпичти ле строительствого керектү өскө дө материалдарды көптөдө эдип баштаган.

Аймактын улузы ағылу јакару сақыбай, бойларынын журттарын жарандырып баштадылар. Анайда калганчы јылдарда Экинур, Јабаган, Кырлык, Көзүл, Мөндүр-Соккон, Усть-Кумир, Қоргон журттар тын јаранган.

Јурт хозыаыствоны јанырта тӧзӧп турганыла кожо азыйда ташталган јурттарды орныктырары, олардын јанында јерлерди тuzаланары башталды. Андый јурттардын бирӱзи — Јодралу.

Аймактын тӧс јурты — Кан-Оозынан Чарышты тӧмӧн јирме беш километр кире јерде Јодралу туруп јат. Сӱреен јараш јер. Јодра кӧп ӧзӧт. Онын да учун бу јерди улус Јодралу деп адаган. 116 ӧрӧкӧдӧ 371 кижии јуртайт.

Улустын бойында 260 уй мал, 532 кой ло эчки, 72 чочко, 24 жылкы, 800-тен ажыра такаа ла 18 уйа адару бар. Огородторында картошко, согоно, сӧӧклӧ, морковь, мырчак, капуста јакшы тӱжӱм берип јат.

Јуртты эбире турлуларда совхозтын 15,6 мунг тын койлары ла эчкилери, 540 тын жылкы. Мал ӧскӱреечилердин колында 12 трактор, аш ӧскӱрер, азырал белетеер техника бар. Је Јодралуда јуртаган улустын эн керектӱ байлык-јӧӧжӧзи — тuzаланып турган 11 мунг гектарга шыдар јери, ол тоодо: 8 мунг гектар одор, 2 мунг гектарга шыдар ӧлӧнг чабар јер ле 1 мунг гектар кыра.

Јодралу — јурттый ла јурт: сегисјылдык школду, аш-курсакты ла промышленность эткен товарларды садатан магазиндерлӱ, фельдшерско-акушерский пунктту. Балдардын сады, Малчылардын туразы тудулып јат. Бу турада клуб, библиотека, почта, ферманын конторазы болор. Депутатка берилген јакылта аайынча машиналар ла тракторлор туратан јылу гараж, стадион тудары, јакшы јолтор ӧткӱрери пландалды.

Јуртка электричество келгели улус телевизор, холодильник, кийим јунар машиналар, радиоаппаратура, ӧскӧ дӧ электроприборлор садып алып тuzалангылайт.

Калганчы эки жылда јирме јети биле јаны тураларга кирди. Ол тоодо тӧрт квартира турлуларда малчыларга тудулды. Оныла коштой аш урар склад, уйлардын јаны кажааны бӱтти.

Јодралу јуртты орныктырып јарандырарында «Талицкий» совхозтын бастыра коллективи турушкан деп айдарга јарар. Ишти кӧнӱ башкарган улус — совхозтын директоры нӧк. Осотов Г. Е., парткомнын качызы нӧк. Носкова Г. А., јурт Советтин исполкомынын председатели нӧк Иванников В. Т.

Бу ла јуук ӧйлӧргӧ јетире улус Јодралу јурт орныгып јаранарына бӱтпей, ӧскӧ јерлер јаар кӧчкӱлей берген. Је кӧп улус, мында ӧзӱп чыдагандар артып калала, јастырбадылар. А. А. Байталов, эки карындаш Николай ла Влади-

мир Муйтуевтер, В. М. Соколов, И. Ф. Немцев бойлорына јакшынак туралар тудуп алала, совхозто эрчимдү иштене бердилер.

Јурттагы улустың јадын-јүрүми јаранганыла кожо ферманың ижи ондоло берди. Бу ла јуук јылдарда аң өскүреечи бу совхозтың фермаларының ортодо социалистический мөрөйдө Јодралу адакы учында болуп туратан.

Бүгүн Јодралудагы ферманың мал өскүреечилеринин коллективи јаңыс ла совхозто, райондо эмес, бастыра областьтың андый фермаларының ортодо эң артык дезе, байла, јастыра болбос. Фермада озочылардын ортодо јурт Советтин депутады Анна Айдаровна Байталова — койчы, Семен Данилович Байталов — механизатор, Надежда Ивановна Чумашева — ферманың бухгалтери.

Совхозто Мактулу улустың доскозында Јодралуның эң артык улузының: Байталов Алексей Андреевичтин, Чумашев Егор Игнатьевичтин, Сесимбаева Софья Степановнаның портреттери. Совхозтың төс јуртында Јодралудагы ферманың эң артык койчызына Павел Николаевич Угрюмовко учурлай Иштин Магының маанызы көдүрилген. Совхозто јакшы иштеп, бийик көргүзүлерге једип турган улустың тоозында — јылкычы Е. Н. Угрюмов, койчылар — Модоровтор, Н. А. Садучин, механизаторлор — С. Соколов, В. Кыпчаков, А. Харлов, П. Кондратьев, С. Шин ле өскө дө.

Јодралуның улузы эртенги күнде керектер там јакшы бодотонына иженип, јаңыртулардын јолына бүдүп јадылар. Олор совхозто ишти кажы ла ишти учындагы једимге јилбиркеер эдип јаңырта төзөп турулар. Бу јуукта Јодралуның улузының текши јуунында јурттың тыш кеберин јарандылар, бойының хозяйствозында артыкташкан продукцияны садар болуп јөптөштилер.

Јодралудагы ферманың койчылары, бригадалар ла звенолор арбынду иштене бердилер деп, совхозтың баш экономизи, албатының депутаттарының Алтайский краевой Советинин депутады нөк. Клокова Т. М. куучындайт. Олордо хозрасчет, билениң ле аренданың подряды таркап баштады.

Былтыргы јылда ферманың кой өскүреечилери совхозко 278 мунг салковой кирелте бергендер. Быјылгы јылга фермада кажы ла 100 эне койдон план аайынча 75 кураан алар ордына 81 кураан алып чыдаткан. Малдын тоозы көптөйт, продуктивнозы бийиктейт. Государството тук, койдын эдин табыштылар план јаантайын бүдүп јат. Малчылардын ла механизаторлордын иштеп алган акча-јалы өзөт.

Александр Андреевич Байталовтын билези подрядла иштеп, өткөн жылда 65 мун салковойдын продукциязын табыштырган. Кажы ла 100 эне койдон 115 курааннан алган, кажы ла койдон 2,47 килограмманан түк кайчылап алган (план 2,45 кг). Биленин жылына иштеп алган кирелтези 25 мун салковой болгон. Койчылар Чумашевтердин, Угрюмовтордын, Сесимбаевтердин билелери подрядла иштеп, база јаан једимдерлү.

Јаңы эп-сүмеле иштейле, бийик көргүзүлерге једип алган база бир темдекти алалы. Өмөликтин подрядыла иштеген механизаторлордын бригадазы былтыргы жылда јер ижинде 153,4 мун салковойдын продукциязын бердилер. Олордын бригадазы планы 112 процентке бүдүрди. Жылдын учында бригаданын кажы ла члени жыл чыгара аванс эдип алган кажы ла салковойго кожолта эдип база бир салковойдон үзеери алды.

Анайда, өмөликтин, бригаданын ла биленин подрядыла иштегени улусты учындагы бийик једимдерге, бийик арбынду ла јаан астамду иштеерине јилбиркедет. Улустын иштеп алган акказы көптөйт, јадын-јүрүминин кеми бийиктейт. Оныла кожо фермада иш тыңыт, јурт јаранат.

Бир өйдө ташталып, ундылып калган Јодралу јурт јаңы тын алынды, улус өмөлөжип иштене берди.

С. МАЙМАНОВ,
облесполкомнын инструкторы

СУГАРЫЛГАН ЛА КУРГАДЫЛГАН ЖЕРЛЕРДИ ЧИКЕ ТУЗАЛАНАР

Колхозтордо ло совхозтордо общественный малдын продукциязын бийиктедерге азыралды артыкташтыра белетеп турар керек. Мында Туулу Алтайда бар жерлерди азырал эдерге ле мал одорлодорго чике ле билгир тузаланары јаан учурлу. Областьтын јери элбек те болзо, јурт хозяйствого жарамыктузы ас. Агашту ла ташту бийик кырлар, капчал өзөктөр, сас жерлер. Суу јок жерлер көп. Јерди јурт хозяйствого жарамыкту эдер иштер өткүрзе, малга үзеери көп азырал белетеер аргалар болор.

Оны областьтын партийный организациязы јакшы билп, јер јарандылары јанынан элбек иштер өткүрерин темдектеди. Бу өдүп јаткан он экинчи бешјылдыкта азыгы ла јаңы јарандырылган жерлерди тузаланып, 1986—90 жылдарда сугатталган жерлерде 38,7 мун тонн азырал эдип турарына једер задача тургузылды.

Планда сугатталган 6,5 мун гектар, кургадылган 2 мун гектар јерди тузаланары, 16 мун гектарда культуртехнический иштер өткүрери темдектелген.

Откөн эки јарым јылдын туркунына элбек иш бүтти, көп акча чыгымдалган. План аайынча 3920 гектардын ордына 2948 гектар јер сугарылды, 704 гектарда јер сугаттаар эски јазалдарды јаңырткан, 556 гектар сас жерлерди кургаткан. Састарды кургадар јакылта јетире бүтпеди. Кажы ла гектар сугатталган јерде — 1905 салковой, јазалдарын јаңырткан жерлердин бир гектарына 1312 салковой, кургадылган јерде 1826 салковой акча чыгымдалды.

Бистин областьтын айалгазында сугатталган кажы ла гектар јер 20 центнерден ас эмес азырал единица берер учурлу. Је андый кыралардан јуунадып турган тужум јабыс болуп туру. 1986 јылда областьта сугарылган кыралардын кажы ла гектарынан орто тооло 8,3 центнер азырал алган, 1987 јылда 14,7 центнерди јуунаткан.

Бүгүңги күнде областыта сугатталган 8621 гектар, сугарылган — 11020 гектар ла кургадылган 1160 гектар жерден 45,0 мунг тонн азырал эмезе керектү азыралдын үчинчи үлүзи белетелет. Ол ас.

Областыта жер жарандырар ишти тззз башкарып, тузаланып турганында једикпестер ле тутактар кзп. Онон улам сугатталган, сугарып турган ла кургадылган јерлерден проекттелген тзжүмди колхозтор ло совхозтор алып болбой јадылар. Белетелген азыралдын баазы бийик болуп туру. Тзжүмди пландаарда проекттелгенин албай, богар јерлерде орто тзжүмди алала, ого 30—35 процентти кожуп салгылайт.

Сугатталган јерлерди јастыра чотоп турганы бар. Темдектезе, Ондой аймакта сугатталган 993 гектар, «сугарылып турган» 1253 гектар јер бар деп чотолот. 1253 гектардан 241 гектар улай сугарылган јерлер (169 гектар — Кенгиде, 32 гектар — Күпчегенде ле 40 гектар — Ийиндеги совхозто). Анайда тоого алып турганы хозяйстволордын башкараачыларына эптү.

1986 јылда тоого алганыла областыта 25320 гектар сугарылган јерлердин јүк ле 8621 гектары «улай сугарылат». Калганчы тоо хозяйстволордын балансында. Бу јерде тузаланганы учун отчет берип јадылар. Ол јерден алатан тзжүм пландалат, ого акча-јззз берилет.

Сугарылган бастыра јерлерди астамду тузаланарына јер сугарар ла кургадар иш зткзреечи организациялар база јилбиркебей јадылар. Ненин учун дезе, ологго јер сугарар система јазар ла тзжүм алатан планы улай сугарылган, јартаза: ол ок 8621 гектар јер аайынча берип јат. Сугарылган зскз јерлерди тоого албай, ологго план бербей јадылар.

Јер сугарар ла кургадар системалар јазап турган иш сугарылган ла кургадылган јерлерди астамду тузаланарына база јзмзлтз этпей јат. Областыта эмди бар бастыра системалардын 60 проценти проект ле смета јокко, хозяйстволордын башкараачыларыла јзптзшпзј јазалган.

Темдектезе, 1985 јылда Горно-Алтайсктагы трест Кош-Агаш аймакта В. И. Лениннин адыла адалган колхозто Той-Самаханда 180 гектар јер сугарар система јазап баштаган. 1987 јылда строительдер система бзткен, иштеп баштады деп отчет бердилер. Је ол системаны госуларствонин комиссиязы албаган. Участок чеденделбеген, коолдорды кечире кзрлер салылбаган, јолдор јазалбаган. Суу јуулатан баш јазал кзп суу аларына белетелбеген бололо, јаскыда кайылган кардын суузы ажынала, тзс каналдын кзп јерле-

рин ыра жип салды. Бастыразы 464 мун салковой чыгымдалган бу системаны тузаланар арга жок боло берди.

Жетенинчи жылдардын учында Көксуу-Оозы аймакта Теректүде 314 гектар жер сугарар система жазаарына 268 мун салковой чыгымдалган. Система бүткөн согында бүгүнгү күнге жетире жүк ле 66 гектар жер сугарылып жат. Ненин учун дезе, арткан 70 процент жерде таш арчыыр керек. 1986 жылда Мультида жер сугарар система жазаарына 180 мун салковой чыгымдалган. Же системада керектү жазал жок бололо, эмдиге жетире бир де гектар жер сугарылбады. 1982 жылда Алтыгы-Оймондогы совхозтын 192 гектар жерин сугарар система бир ле жай иштейле, хозяйствонун башкараачылары кичеенбегенинен улам, кышкыда жара тонуп, үрелип калган туруп жат. Орныктырарын кичееп турган кижжи жок. Оңдой аймакта Кара-Кобыдагы системаны база жастыра жазарда, суу агызатан үч трубанын бирүзи кышкыда жара тонды.

Сас жерлерди кургадатан иштерди жаан жастыраларлу бүдүрүп жадылар. Андый иштерди мелиораторлор өткүргөн кийинде агротехниканын некелтелерин бүдүрбегенинен улам, ол жерлерди кыралап тузаланар арга жок болуп турган учуралдар бар.

Абайдын 1415 гектар састарын кургадарга 860 мун салковой чыгымдалган. Кан-Оозындагы ПМК проектте темдектелген агротехнический иштерди жастыра бүдүргенинен улам элбек жерлер там састалган. Эмди жүк ле 309 гектар жерди кыралап жат.

Анайда жерди жарандыларына (сугаттарына ла кургадарына) жылдын ла государство чыгымдап турган миллиондор салковой акча астам бербей туру. 1987 жылда инвентаризация эделе, 2 млн. 906 мун салковой чыгымдап сугатталган 4657 гектар жер ле 1 млн. 761 мун салковой чыгымдап кургадылган 1906 гектар жер кыралап тузаланар арга жок болгоны учун жектелип калды.

Жарандырган жерлердин ээзи жаңыс болзо, кандый бир туза болор. Эмди тургуза андый жерлердин ээзи эки. Системаларды суухозяйственный организация жазайла, сугарып турган өйдө кичееп жат. Жерди хозяйство сугарып, түжүмин жуунат.

Суу жок жерлерди сугаттайтан, сас жерлерди кургадатан иштерди, жарандырган жерлерди, жер сугарар системаларды тузаланып турганы агрокомбинат, онын малга азырал беле-теери ле мелиорация жанынан иштеп турган улузы уйан шиндеп турганын темдектеер керек. Колхозтордын ла совхозтор-

дыг башкараачылары жарандырылган жерлерди чике тузаланылары жанынан база кичеенбей турулар. Областын кезик хозяйстволоры сугарылып турган кыралардан аштын ла азырал эдер культуралардын тужумин проекте темдектелгенинен ас алып жадылар.

Темдектезе, Ондой аймакта Ийиндеги совхоз, Кош-Агаш аймакта «Кызыл Чолмон» колхоз, Коксуу-Оозы аймакта Коксуудагы совхоз кыраларды бойынын ойинде кичееп сугарбай турган учун тужумди пландалганынан 30—50 процент ас жуунадып алгылайт. Коксуудагы совхозтын Кастактудагы фермазында, Петр Суховтын адыла адалган совхозто «жанмырладып» сугарар 8—13 агрегаттын кезик күндерде жүк ле төрт-бежи иштеп турган. Арткандары үрелген эмезе иштедер кичи жок бололо, тегин турарда, кыра сугарылбай артып турган. Анда тужум болбой турганы жарт.

Жарандырылган жерлерди чике тузаланып, общественный малга ток азыралды артыкташтыра белетеп турган хозяйстволор бар. Олордын тоозында Кош-Агаш аймакта «Путь к коммунизму», Калининниг адыла адалган, «40 лет Октября» колхозторды адаарга жараар.

Коксуу-Оозы аймакта Кайтанактагы совхозто кыра сугарачылардын бригадазы (Казанцев Виктор Тимофеевич, Казанцев Федор Ефимович ле Семенов Василий Михайлович) үчинчи жыл подрядла иштеп жадылар. Бригаданын колында 230 гектар кыра. Жаскыда олор кыраны эки катап удобрениеле жарандырадылар, сугарарын апрель айдын учунда баштагылайт. Бригада кичеенип иштейле, жакшы жедимдерге жедип алат. 1987 жылда олор план аайынча кажыла гектардан 30 центнерден алар ордына 40 центнерден жакшы чындыйлу өлөң жуунадып обоолоп алгандар. Быжылгы жылда бригада бойынын кыразын аймакта элден озо чабып баштайла, планды ажыра бүдүрди. Анайда жакшы иштеп турган улус областыта көп.

Бистин областыта сугарылып турган ла кургадылып жарандырылган жерлерден кичеензе, эки тужум алар арга бар. Ол общественный малга үзеери көп азырал. Советтердин депутаттары, албаты-калыктын шинжүчилери колхозтордо ло совхозтордо кыраларды ла одорлорды, анчада ла сугарылган ла кыртыжын жарандырган жерлерди чике ле жаан астамду тузаланырын бойлорынын ажарузында тудар учурлу.

А. САКАШЕВ,
албаты шинжүчилеринин
областытагы комитединин
председателинин заместители

ЈАНҒЫРТА ТӨЗӨӨРИ ЛЕ АЗИЯДА АМЫР-ЭНЧҮНИ ЈЕТКИЛДЕЕРИ

Совет Союзтын бастыра жүрүминде болуп турган жаңыртуларда бистиг орооннын күнчыгыжындагы јерлерине аңылу учур берилип јат. Бу јерлерде экономиканын өзүмин тыңыдары, хозяйствоны төзөп башкарарын жаңырта төзөөри бастыра совет албатынын кичеенген текши кереги боло берди.

Сибирьдеги ле Ыраак Күнчыгыштагы республикалар, крайлар Азиядагы ла Тымык тенгистин ортолыктарында турган госуларстволорло көнү садышканы ла элбеде өмөлөшкөни бистиг ороондо башталган жаңырта төзөштин задачаларын бүдүрерине јөмөлтө эдер. Оныла коштой андый көнү колбулар, граннын јанында турган ороондорло анайда өмөлөшкөни телекейдин бу талазында амыр-энчүни ле јеткер јок болорын јеткилдеерине тын јарамыкту.

Калганчы јылдарда Совет Союзтын Орто Азиядагы республикалары — Туркмения, Узбекистан ла Таджикистан коштой турган Афганистаннын түндүктеги провинцияларыла, Казахстан, Алтайский, Красноярский, Хабаровский, Приморский крайлар, Тува ла Бурят АССР-лер, Кемеровский, Иркутский, Читинский ле Амурский областьтар Китайдын Албаты Республикасынын гран јанындагы провинцияларыла садыжары элбеди. Совет Союзтын Ыраак Күнчыгыжы Японияла колбуларды тыңыдып баштады.

КПСС-тин Төс Комитеди ле Совет башкару бойынын күнчыгыштагы гранынын јанында коштой турган госуларстволорло садуну тыңыдарына, экономикада өмөлөжөрине, культурада ла спортто колбуларды элбедерине јаан ајару эдип турулар.

КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы Михаил Сергеевич Горбачев 1986 јылда Владивостокто айткан куучынында Азияда ла Тымык тенгисте амыр-энчүни ле јеткер јок болорын јеткилдеер, телекейдин бу талазында турган ороондор элбеде садыжар ла өмөлөжөр программа јарлаган.

Ол программада гран јанында колбуларды элбедерине ле са-
дуны тыгыдарына аңылу учур берилген. Совет башкараачы
бойынын куучынында Азияда ла Тымык тенгисте турган госу-
дарстволорды элбеде садыжарына, экономикада өмөлөжө-
рин, амыр-энчүни јеткилдеер текши система төзөөрине кы-
чырган. Оноң бери эки јылдан эмеш көп өй өтті.

Үч миллиардтан ажыра кижиге — јер-телекейде бүгүн
бар бастыра улустың көп нургуны јуртаган Азияда ла
Тымык тенгистин ортолыктарында турган көп ороондордын
ортодо калганчы өйлөргө јетире экономикада колбулар уян,
блааш-тартыш, јарашпай турганы тың болгон. Кезик јер-
лерде керек јуу-согушка једип турган.

Мындагы көп ороондорды Американың империализми
колдо туткан, оларды јуу-јепселдерди токтоду јок көптө-
дөр, черүни тыгыдар, военный бюджетти көпчидер јолго
тургускан. Андый керектер Японияла, Түштүк Кореяла,
Филиппиндерле, Пакистанла болгон.

Эки јыл мынаң кайра Владивостокто амыр-энчүни
программазын јарлаган кийинде Азияда ла Тымык тенгисте
керектер јакшы јаны јаар бир эмештен өскөлөнип баштады.
Бу районго јуучыл-политический биригүлерге кожулбаган
ороондор ајаруны тыңыттылар. Кампучияла колбулу блааш-
тартышту ла јуу-согушту керектердин аайына чыгатын
јолдо баштапкы алтам эдилди. Кампучиянын демократиче-
ский революционный башкарузы өштөжип турган ийделер-
ле јөптөжип, национальный биригер политика өткүрип туру.
Япониянын ла Кореянын Албаты-Демократический Рес-
публиказынын ортодо колбулар башталды. Түндүк ле Түш-
түк Корея биригери керегинде суракты шүүжер өй јууктап
келди. Вашингтондо СССР-дин ле США-нын ортодо кол
салган Договор аайынча Үраак Күнчыгышта тургузылган
орто ырада ла јуугына учар ракеттерди јоголторы баштал-
ды. СССР-дин ле Таиландтын, анайда ок Австралиянын
башкараачы ишчилери туштажып куучындашканы Азия ла
Тымык тенгисте амыр-энчүни ле јеткер јок болорын јеткил-
деер текши керекке база јөмөлтө эдеринде алаңзу јок.

Азияда айалга ондолып башталганын керелеген керек-
тердин ортодо эң јаан учурлузы — Афганистанда амыр-
энчүни јеткилдеери керегинде Женевада јөптөжүлерге кол
салганы, Иранның ла Ирактын ортодо јуу токтогоны. Эмди
Јуук Күнчыгышта блаашту сурактар аайынча телекейлик
конференция белетелип јат. Олор ончозы Азияда амыр-эн-
чүни ле јеткер јок болорын јеткилдейтениле колбулу.

Оныла коштой чочыдулу керектер база ас эмес. Израиль түймөп турган Палестинанын араб-патриотторун истеп, түрмөлөп, кыйнап, өлтүрүп туру. Индиянын Пенджаб провинциясында да Шри Ланкада империализмге колбулу ийделердин каршулу кылыгы тыгыды. Рангунда жан-антарылганынан улам Бирманын амыр-энчү журтап жаткан улузынын каны төгүлди. Япония Вашингтоннын сүмезиле жуу-жепселди көптөдип, черүлерин тыгыдат. Пакистаннын башкарузы Женевада кол салган жөптөжүлөрдө бойына алынган молжуларды бүдүрбөй туру. Күнбадышта империалист госулардон барып турган мылтык-жепселди Пакистан Афганистан жаар контрреволюциянын бандаларына аткарып туру. Душмандар реактивный снарядтарла Кабулда да Афганистаннын өскө дө жаан городторында амыр-энчү журтаган улусты аткылайт.

Совет Союз да Афганистаннын Демократический башкарузы Женевадагы жөптөжүлөрдү кыйа баспай бүдүрүп жадылар. Афганистанга контрреволюцияда коруланарына удурум болужып барган совет черүлердин тал-ортозы жөптөжү аайынча жанды. Же США-нын администрациясы Афганистанда амыр-энчүни жеткилдеер болуп молжонгонын бүдүрөргө бачымдабайт.

Япониянын талай портторында Американын ядерный жуу-жепсел коштоп алган жуучыл керептери көптөгөни коштойында турган Совет Союзты да социализмнин өскө дө ороондорун тын чочыдат. Мындый айалгада Совет Союз бойынын күнчыгыштагы гранина жеткер жок болзын деп кичеенерге келижет. Ол ок өйдө бистинг ороон телекейде эмди боло берген чокым айалга аайынча жагы түп шүүлте эдип, жуу-жепселди көптөдөр, жамандажар политиканы жаратпай, блаашту керектерди амыр-энчү куучындажып шүүжерге кичеенет.

Анайда 1986 жылда Владивостокто Азияда амыр-энчүни жеткилдеери, өмөлөжөри жанынан Совет Союзтын програмазы жарлалган. Ол программада айдылганына жагыс Вашингтон чокым каруу бербеди.

Азияда да Тымык тегиште турган ороондордын көп нургуны Владивостокто жарлалган программаны жараткан. Онон улам ол госулардон Совет Союзла колбуларды жарандырып алдылар.

Михаил Сергеевич Горбачев быжыл сентябрь айда Красноярскта айткан куучынында Азияда да Тымык тегиште турган ороондордын сүреен тын ийде-чыдалын бастыра телекейде амыр-энчүни жеткилдейтен текши керекке уулан-

дырар шүүлте эткен. Ол шүүлте бастыра телекейге «Красноярсктагы баштаңкай» болуп таркады.

«Красноярсктагы баштаңкайда» Совет Союз Азияда ла Тымык тегисте жуу-јепселди мынаң ары көптөтпөйтөни керегинде США-га ла андый жуу-јепселдү өскө дө госуларстволорго кычыру эткен. Ол баштапкызы.

Экинчизи — Тымык тегисте жуучыл керептерди көптөтпөйтөни, СССР-дин, КНР-дин, Япониянын, КНДР-дин, Түштүк Кореянын јараттары жуук болгон талайларда жуучыл керептердин тоозын ла олар жүрүжерин астадар сурактар аайынча бу ороондор куучындажып јөптөжөри керегинде шүүлте эдилген.

США Филиппиндерде бойынын жуучыл турлуларын јоголторго јөпсинзе, Совет Союз Вьетнамнын башкарузы јаратканыла Камрань булунда бойынын керептерин материально-технический јеткилдейтен турлудан мойноорго белен деп айтты.

СССР анайда ок талайда ле кейде јеткер јок болор. Јеткилдеер ээжилер тургузар, Индийский тегисти амыр-энчүнүн зоназы эдер сурактар аайынча келер јылдын туркунына телекейлик конференция жууп өткүрер шүүлте этти.

Красноярскта эткен шүүлтелер ар-бүткенди корыырында, экономикада, культурада, наукада ла техниканы өскүреринде Азияда ла Тымык тегисте ороондор өмөлөжөтөн элбек јол ачканын гран ары јанында темдектеген. Эмди бастыра бу сурактарды мындагы госуларстволордын өскө ороондорло керектердин министрлери туштажып шүүжер.

Красноярсктын јанында радиолокациянын станциязын космосты амыр-энчү амадула шиндейтен телекейлик станция эди тузаланары керегинде эдилген шүүлтенин учуры јаан. Ол тушта США бойынын Гренландияда ла Великобританияда турган радиолокациянын станцияларын база космосты шиндеер телекейлик системага берер учурлу деп айдылды.

Красноярскта эдилген шүүлтелер 1986 јылда Владивостокто јарлалган программаны жүрүмде бүдүретен чокым иш болуп јат. Јаңы шүүлтелер бистин ороондо экономиканы ла политический системаны јаңырта төзөп турганы аайынча эдилди. «Јаңырта төзөш» лө «амыр-энчү» деген сөстөр бүгүн коштой тура берди. Сибирьдеги ле Ыраак Күнчыгыштагы райондордын тыш јанындагы колбуларын мынаң ары элбедип тыңыдатаны Совет Союзтын амыр-энчүге күүнзеген политиказы жүрүмде бүдүп турганы болор.

Андыј колбулар элден озо Совет Союзтын ла Китай-

дын Албаты Республикасынын текши гранинын жанында тынды. Удабай СССР-дин ле КНР-дин ортодо колбулар текши жаранар аргалар бар.

Азияда айалга жаранарына Совет Союзтын ла Индия Республиканын албатыларынын ортодо озодон бери жанжыккан најылык колбулар там ла элбеп ле теренжип турганы жаан жомолто эдет. Эмди СССР-дин ле Индиянын эн бийик башчы ишчилеринин жагы туштажузы белетелип жат. Ол туштажу улу жаан эки государство Азияда ла бастыра телекейде амыр-энчүни жеткилдеерине, албатылар ла ороондор омоложорин тындыдарына жомолто эдер.

Красноярскта эдилген жагы шүүлтелерди Азияда ла Тымык тенгисте турган ороондордын эл-жоны жарадып ла жомоп турганын 1—3 октябрда Владивостокто телекейлик туштажу откони кереледи. Туштажуны СССР-дин Наукалар академиязы, Азияда ла Тымык тенгисте ороондор омоложорине жомолто эдеечи Совет комитет жууп откурген.

Владивостокто откон бу жуунда 36 государстводон келген делегациялар турушты. Олордын ортодо бизнесмендер, политический ле общественный ишчилер. Жуунда Совет Союзтын Ыраак Кунчыгыштагы райондоры Азияда ла Тымык тенгисте турган ороондорло садыжарын тындыдар, экономикада ла культурада омоложорин элбедер сурактарды шүүшкен.

М. С. Горбачев Красноярскта эткен шүүлтелерди, Владивостокто откон жуунды гран ары жанында эл-жон, газеттер, радио ло телекорulte жарадып туру. Же оныла коштой газеттерде, радиодо, телекорulteде жарлалып турган материалдарда Совет Союзты жабарлаган ундер база угулат.

Индия ла Шри Ланкада, Индонезияда ла Филиппиндерде, Гонконгто ло Сингапурда, Таиландта, Жагы Зеландияда ла Австралияда, телекейдин оскө дө жерлеринде Азияда ла Тымык тенгисте амыр-энчүни жеткилдеери, ороондор омоложорин тындыдары жанынан Совет Союзтын жагы шүүлтелерин жарадып турулар.

Телекейдин бу талазында амыр-энчүни ле жеткер жок болорын жеткилдейтен ороондор омоложор жол жагы ла ачылып башталып жат. Одотон жол куч. Жагыскандыра одуп болбос. Же ончо ороондор омолочсо, ядерный жуу-jepсел жокко, амыр-энчү омоложор жүрүмге jedип алар аргалар жеткилинче бар. Ол аргаларды Совет Союз 1986 жылда Владивостокто жарлаган программада, быжыл Красноярскта айткан куучында коргүсти.

Н. ТОДОШЕВ

ТУУЛУ АЛТАЙ ТӨС ГАЗЕТТЕРДЕ ЛЕ ЖУРНАЛДАРДА

1. Туулу Алтайдын ар-бүткенин, ол тоодо мөш агажын корырына учурлалган статьялар.

Титов Е. — «Мөштин најызы кем?» /«Мол. гвардия». — 1988. — 18 №. — 18 с.

Парфенов В. «Эдетен право» /«Мол. гвардия». — 1988. — 6 №. — 214—240 с.

Чивилихин В. «Кедроградтын онжылдыгы» /Чивилихин В. «Зеркало души». — М. 1987. — 389—400 с.

Вишневская С. «Одынды кайдаг экелген» /«Комс. правда». — 1988. — 30 август.

Ильтеев А. «Мөш керегинде эске алынган» /«Комс. правда». — 1988. — 5 март.

Рагимов С., Замойский В. «Национальный парк тӱзӱри керектӱ». /«Турист». — 1988. — 6 №. — 7 с.

Смычкович А. «Кадын-Бажы кыр». «Алтай» /«Турист». — 1988. — 6 №. — 52 с.

«Туулу Алтайдагы геолого-геоморфология жанынан шиндигени». /Геологиянын ла геофизиканын институту. Новосибирск. 1988. — 68 с.

2. Историянын ла археологиянын кереестерине учур лалган статьялар ла бичиктер.

Елбачева Г. А. «Туулу Алтайда журтаган алтай калыктын јер ижи». XIX чактын учы — 1917 ј. /Автореферат. Новосибирсктеги университет. — 1987. — 20 с.

«Алтайдын историязынын страницалары» /М. Борцова, Н. Борисова, Г. Каменева тургускан. — Барнаул. 1988. — 80 с.

Усатых В. «Партиянын губкомынын бажында». Туулу Алтайда бандиттерди јоголтконына учурлалган /«Алтайдын агитаторы». — 1988. — 9 №. — 24—25с.

Кубарев В. «Уландрыктагы кургандар» /Новосибирск, 1987. — 303 с.

«Алтайда археология жанынан шинжӱ ӱткӱргени» /Барнаул. АГУ. 1987, — 205 с.

Кубарев В. «Пазырыктын ла Уландрыктын кургандары нени көргүсти» /Новосибирск. 1987. — 169—172 с.

Кубарев В. «Калбак-Таштагы заповедный зона» /«Сибирьдеги наука». — 1988. — 7 с.

Суразаков А. С. «Пазырыкта чөрчөктөлип чүмделген кижининг кебери керегинде» /СССР-дин Наукадар академиязынын Сибирьдеги бөлүгининг жетирулери. — 1988. — 3 №. — 49—52с.

Деревянко А., Оводов Н., Молодин В. «Туулу Алтайдын көндөй таштарын текши шиндейтен иштер» /Киев, 1987. — 139—141 с.

Калиновская К., Марков Г. «Туулу Алтайда журтаган улустын жанжыккан жадын-жүрүми ле хозяйство, культурада ла жүрүмде болуп турган социалистический жангыртулар» /Москва. МГУ-нын жетирулери. — 1987. — 67—75 с.

Лузина Ф. «Туулу Алтайда журтаган улустын жүрүми укталып өзүп келгени». Автореферат. /Москва. МГУ. 1987.— 18 с.

Лотош Е., Дранишников А. «Алтайлардын укталып келген су-кадыгы» /СССР-дин Наукалар академиязынын Сибирьдеги бөлүги. Бюллетень. — 1987. — 2 №. — 95—98 с.

Потапов Л. П. Алтайдын төлөстөри керегинде /«Сибирьдеги түрк калыктын бүткени ле таркаганы жанынан жарты жок сурактар». — Томск, 1987. — 53—71 с.

Маркин С. В. «Денисовтын көндөй тажын археология жанынан көп кат алганы» /Жуунты. Новосибирск, 1987.— 19—20 с.

Кунгурова Н. Ю. «Кадыннын орто агынындагы кереестер» /Жуунты — Новосибирск, 1987. — 37—51 с.

3. Туулу Алтайдын улузы керегинде

Чивилихин В. «Менин таныштарымнын ортодо: Г. И. Гуркин». Очерк /В. Чивилихин — «Зеркало души». Москва, 1987. — 18—29 с.

Ильин С. «Мен аргалу болзо ончозын эдерим». ВЛКСМ-нин XX съездининг делегады койчы Бидинова Светлана керегинде. /«Комсомольская жизнь». — 1988. — 16 №. 12—13 с.

Привалихин В. «Бүгүнгү жүрүмнинг кижизи». Байголдугу агашкомбинаттын инженери В. И. Ветров керегинде. /«Лесная промышленность». — 1988. — 23 февраль.

Куклин А. «Жаан једимдерлү ой лө једикпес-тутактар». /«Сов. Россия». — 1988. — 13 февраль.

«Күндүлү кайрал» /«Комс. правда». — 1988. — 12 февраль.

Янов П. «Педагогтын алтын медали» /«Учит. газета». — 1988. — 13 февраль.

4. Кадындагы ГЭС-ке учурлалган материалдар

Коптюг В. «Экология: чочып турганынан чокым политикага» /«Коммунист». — 1988. — 7 №. — 31—32 с.

Хорев Б., Дьяконов К. «Кадын керегинде блаш-тартыш: экология аайынча агылу шинжү өткүрер сурак тургусты». /«Известия». — 1988. — 19 август.

Никулин И. «Чехов нени ажындыра билип болбогон» /«Экон. газета». — 1988. — 34 №. — 18—19 с.

Ревякин В. «Кадындагы блаш-тартыш» /«Комс. правда». — 1988. — 7 февраль.

Кириллин А. «Кадыннын жараттарында жараш өзүмдер» /«Сиб. огни». — 1987. — 12 №. — 3—7 с.

«Кадындагы ГЭС: болор бо, болбос по? Суракты шүү-жип турус». /«Сиб. огни». — 1987. — 12 №. — 137—148 с.

«Задача — научный шинжү ажыра жартаары: СССР-дин Наукалар академиязынын Сибирьдеги бөлүги Кадын сууда ла ГЭС-тин суу-буунтызында ртуть ла өскө дө токсический элементтер канча кирези болотонун 1988 жылда шиндейтен иштердин программазын жөптөди». /«Наука в Сибири». — 1988. — 17 март.

Подольский С. «Кадында ГЭС керек жок» /«Наука в Сибири». — 1988. — 13 март.

Беляев Л., Ханаев В. «Керекти чике шүүп көрө: С. Подольскийдин «Кадында ГЭС керек жок» деген статьязы аайынча» /«Наука в Сибири». — 1988. — 31 март.

Дзюба А. «Кадындагы гидроузел ле Белокурихада арткан суулар керегинде» /«Наука в Сибири». — 1988. — 28 апрель.

Равкин Ю. С. «Ончозын кижини жартаар» /«Наука в Сибири». — 1988. — 21 апрель.

«Кадындагы ГЭС-ти тудатан проеккте экологиянын сурактары» /«Гидротехн. строительство». — 1987. — 8 №. — 52—55 с.

Чедоков Н. «Жердин некелтези» /«Сельская молодежь». — 1988. — 2 №. — 14 с.

Фролов Ю. «Кадындагы ГЭС-ти тудар ба, жок по: аайына чыгарга турум». /«Сельская молодежь». — 1988. — 2 №. — 15—19 с.

«Проекти туура салган. Нени эдер?» /«Ар-бүткен ле кижини». — 1988. — 4 №. — 32 с.

Ревякин В. «Туулу Алтай жеткерде» /«Турист». — 1988. — 6 №. — 6 с.

Знаменская Э., Сюнькова А. «Бастыра регион чучураар» /«Турист». — 1988. — 6 №. — 6—7 с.

Распутин В. «Туулу Алтай». «Сибирь, Сибирь...» деп жаңы кннганын бажалыктары. /«Наш современник». — 1988. — 8 №. — 3—30 с.

5. Алтай бичиичилердин чүмдемелдери орус тилле чыкканы.

Адаров А. «Перекрестки дорог» («Жолдордын белтирлери»): Улгер. В. Андреев көчүрген. /«Дружба». — 1988. — 4 №. 113 с.

Бедюров Б. «Песнь Шуну» («Шунунунг кожоңы»): Улгер. В. Андреев көчүрген. /«Дружба». — 1988. — 4 №. — 112 с.

Укачин Б. «Давай-ка, друг, поговорим» /«Же, најым, кучындажалы». Улгер. И. Фоняков көчүрген. «Книжное обозрение». — 1988. — 20 май.

Укачин Б. «Удивительные звезды и удивлены!» (Кайкамчылу жылдыстар кайкажат!) Риганын талай жаказында бичиген улгерлер. Кыш. Т. Бек көчүрген. /«Октябрь». — 1988. — 3 №. — 157—158 с.

6. Алтай бичиичилер керегинде

Колымагин Б. А. Адаровтын «Улуска айткан сөзим» деп адалган улгерлик кннгазы керегинде /«Лит. обозрение». — 1988. — 1 №. — 81 с.

Лукин Ю. «Ойкумен ле Окоем». Б. Бедюровтын поэзиязы керегинде» /«Лит. Россия». — 1988. — 16 сентябрь. — 11 с.

Б. Я. Бедюровко «Сибирские огни» журналда 1987 жылда 8-чи номерде жарлалган «Күнге жуук јер» деп адалган статья учун журналдын сыйы берилген /«Сиб. огни». — 1988. — 1 №. — 3 с.

Л. БАШТЫКОВА,

М. И. Калининнинг адыла адалган
областной библиотеканын ишчизи

АЛТАЙЛАРДЫҢ НАЦИОНАЛЬНО-ЖАЙЫМДАНАРЫ УЧУН ТАРТЫЖУЗЫ

Алтайлардын национальный кыймыгузы табынча орус ишмекчилердин ле крестьяндардын жайымданаачы тартыжузула биригип келген. Орус калыктын озочыл шүүлтелү улузынын салтарына тайанып, алтай ишкүчиле јаткандар түрген ле бастыра текшилик эмес те болзо, классовой тартыжуга ла революционный кыймыгуга кириже берген. Орус ла алтайлардын баштапкы кожо тартыжузы 1894 жылда кааннын кабинетине кирип турган Алтайда алтын казар Быстринский приисктеги баштапкы стачкада болгон. Ол түймеенди башкарган јети кижинин бирүзи Быстринкадагы өскө уктардын управазында јуртаган алтай кизи — 23 јашту Алексей Иванович Карпов болгон. Онын согында Россиядагы баштапкы революциянын жылдарында, орус крестьяндардын түймеендеринде Улалунун, Ондойдын ла Туулу Алтайдын өскө дө јурттарынын алтайлары эрчимдү турушкандар. Каан јангына ла буржуазияга удурлаштыра албатылардын мынды јаба тартыжулары национальный жайымданаачы ууламјызын илелеп турган. Онызы баштапкы телекейлик јуунун жылдарында ла каан јангын антарган февральдагы буржуазно-демократический революциянын ойинде анчада ла јарт билдирген.

1916 жылдын јайында, алтайларды фронттын јанындагы иштерге алып тура берерде, Туулу Алтайда албатынын түймеендери көйлөп чыккан. Мынызы ишкүчиле јаткан алтайлардын кааннын јангына ла буржуазиянын империалистический политиказына удурлашканынын керези болгон. Тылдагы алтай ишчилерге тын революционный салтарын орус ишмекчилер ле солдаттар јетирген. Алтайлар күнбадыштагы фронттын тылында иштеп јүрерде, јуучылдардын гарнизондорында февральский революция өдүп турганын көргүлөп, мында, городтордо ло темир јолдын станцияларында, революционный тартыжуда кожо турушкылап, Кызыл гвардиянын отрядтарына киргилеп тургандар. Айыл-јуртта-

рына жангылап келеле, озор орус фронтвиктерле кожо солдаттардын, крестьяндардын депутаттарынын Советтерин тударында эрчимдү турушкандар.

Алтайлар бойлары башкарынып, тагынан башка жадар деп жажын-чакка амадаган да болзо, же Улу Октябрьга жетире тагынан жадар аргазы жок болгон. Озор Томский губернияга кирип турган Бийский уездтин волостьторы сайын чачыны жаткан. Туулу Алтай, өскө дө жака жерлер чилеп, колониальный жака жер болгон. Алтайлардын ончо керектерин Бийсктин исправниги башкарган, ого болушчы эдип Алтайдан агылу заседатель тургузылган. Кааннын башкарузы Алтайда озодон бери журтаган калыктын хозяйстводо, жадын-жүрүмде, культурада жандаган жанын, агылу башказын ажаруга албайтан. Ол башкалар сүрекей көп. Кааннын жандары колонизаторлордын «мен—бий» дейтен күчүркелинен туура баспайтан. Кааннын жалчылары албаты-калыкты классовый нажылыктан, национально-жайымданаачы тартыжудан туура тартып, албатыларды бой-бойларына тукурып туратан. Шак анайда Алтайдын агылу заседатели Чаргы-Оозында кресттү казахтарды орус крестьяндарла, алтайларла согушка тукурган. Же сырагай ла элбекле ажындыра белетеген кара керек 1904 жылда Кырлык өзөктин ичинде Төрөм деп жерде болгон. Мында мүргүп жаткан бурхан жанду алтайларды орус крестьяндар ла кресттү казахтар токпоктогондор. Бу канду керек согында, гражданский жуунын ла партизандардын тартыжузынын жылдарында, коркышту каршулу салтарын жетирген. Ол Алтайдын албатыларынын нажылыгына тын каршузын жетирген. Алтайларды, Сибирьдин өскө албатылары чылап ок, өскө уктуларга (инородецтерге) кошкондор. Олордо кандый да политический жан жок болгон. Владимир Ильич Ленин каан Россиязын «албатылардын түрмезине» тегиндү түнгейлештирген эмес.

Февральдагы революция каан жанын агтарала, жака жерлерде базынчыкта жаткан албатыларды национально-жайымданар тартыжуга көдүрген. 1917 жылда 1 июльда Бийскте Туулу Алтайдын волостьторында жаткан өскө ук калыктарынын чыгартулу улзузынын съезди өткөн, анда жарлу алтай журукчы Григорий Иванович Гуркинге башкарткан Алтайский горный дума төзөлгөн. Горный думага делегаттар Туулу Алтайдын волостьторын Бийсктеги уездтен айрып, бойы башкарынып журтаарына жединзин деген жакылта бергендер. Анайда ок албатынын социально-экономический де культура жүрүминде элбек программа өткүрзин деп жака-

ру эдилген. Је городтын ла јурттын буржуазиязынын клас-стар аайынча јилбүлерин корулаган Јаш-Турадагы бийлер Туулу Алтайды танынан уезд эдип бөлиринен чек мойношкондор. Барнаул ла Петербургка да катандаганы кандый да туза бербеди. Анайып, Горный думанын председатели Гуркин Удурум башкарунын эжиктерин тырмактап жүргенче, «Авроранын» күзүрти торгылып, 1917 жылдын историяга кирген 25 октябрь једип келди.

Улу Октябрьдын јенүлү күндеринде ле Совет јаңы текши јайылып турган өйдө Алтайский Горный дума Бийсктен Улалуга көчүп алала, 1918 жылдын 6-чы мартында өскө ук ла крестьян депутаттардын съездин јууган. Съезд Туулу Алтайды уезд эмес, округ деп јарлайла, окружной Совет төзөгөн. Съезд Туулу Алтайдын јуртхозяйственный, промышленный, социальный ла культурный өзүминин ле алтайлардын национальный ајалгазынын оног ары өскүрер программазын јөптөгөн.

Улалудагы съездтин јөптөрин большевиктер ле Барнаулдагы губерниянын бир јанынан, Бийсктеги уездтин экинчи јанынан башкараачылары чек башка күүн-тапту уткыгандар. Барнаул Туулу Алтайды танынан башка ла уезд эдип бөлинерге турганын јарадып турарда, Бийск дезе бу јөпти јаратпай турган.

Је мында капитал ээлегендерге удурлаштыра, анчада ла ишмекчилерге ле Кызыл Черүге ондор ло јүстер тоолу вэгондорло эт, ыштаган аш-курсак ла аш аткараары јанынан Бийсктеги Совет јана баспай тартышканы керегинде ајдар керек. Бу Совет городто ло деремнеде контрреволюцияла күүн-кайрал јок тартыжу өткүрип тура, национальный суракты ајлаарында јастыра јолго турган. Бийсктеги уездный Советтин башкараачылары Туулу Алтайды бу уездтег чыгарарынан ла алтайларга бойы башкарынар јан береринен мойношкылап ијгендер. Мынайда озор национальный сурак аайынча большевиктердин партиязынын ленинский программазынын, РКП(б)-нин јетинчи (апрельдеги) конференциязынын јөптөринен, Россиянын албатыларынын јандарынын исторический Декларациязынан туура баргылап, јаан политический јастыра эткендер.

Бийсктеги Советтин члендерин эн озо алаңзыдып турганы Улалудагы учредительный съездти политический јанынан бүдүмји јок улус башкарып өткүргени болгон. Исполкомнын іуунында бу сурак съезд өткөн кийинде беш ле күннин бажында көрүлген. Анда јарадылган јөп аайынча съездтин протоколын алдыртып, оныла тереңжиде таныжар керек

болгон. Съездте Анучин, эсерлер ле меньшевиктер Плотников, Духанин, Донец ле өскөзи де болгондоры серемжилү болуп артып турган. Олор Бийсктен качып, Каракорумда жажынган улус болгон. Бийсктеги Советтин башкараачылары съездтин башкараачыларына ла Каракорумга политический бүдүмји этпей тура (бу жанынан бийчандар чын эткен), тегин алтайларды, малчы жоктуларды олорло тундештиргени жастыра болгон. Андый класс аайынча жастыра тундештирү Совет жанга ла албатылардын нажылыгына жаан аршамыгын жетирген.

Каракорумнын жанын ла Туулу Алтайды Бийский уездтен чыгарары керегинде жөпти жаратпай тура, Бийсктеги Совет туулу жерлердеги волостьторго бойларынын комиссарларына башкарткан отрядтарды ийгилеп, жербойындагы калыкка калан салып турган.

Өрөлөй турган исполкомдор жербойындагы Советтерге эл-жоннын андаар мылтыктарын блаап алатанын токтодор жакару берген. Же Бийсктеги совет ол жакаруны бүдүрбеген. Мыйтудагы волостной Советтин председатели Михаил Аргоковтын жартаганыла болзо, волостько кирип турган жети журт общество Каракорум округка жайылган, а одуска шыдар орус өрөкөлөр кирбеген. 31 мартта Бийсктен келген отряд улусты арестовать эдип, ажындыра трап мылтыктарын айрыйла, ончо өскө ук албаты-калыктын жөөжөзин блаап, тинтү эткендер. Мындый кылыкты олор округка киреринен мойножып койгон, эмди мылтык-жепсел тудунган орус крестьяндардын болужыла эткендер. Бу тушта олор солдаттарды көкидип: «Токпоктогор татарларды, незин олорды ажыктар!» — деп кыйгырыжып тургандар. Мындый шовинистический сайгакка кирген Бийсктин кезик алмыс-желмистери башбилинип, тын да кылыктар эткендер. Мыйту журттагы жуун тушта Бийсктеги Советтин чыгартулу кижизи мынайда айткан: «Слер эмди Бийск уездтин улусы, кандый да Каракорумды жуутнагар, керде-марда кажы бирүгер Каракорумга жайылза, оны арестовать эдип, түрмелеп саларыс». Качан Бийсктеги Советтин эки члени ле комиссар Сурков жанар тушта Мыйтунын эл-жонына «калак-кокый, өйинен өткүре ажына бертирис, кезик улусты тегин жерге өөркөттибис» деп айдынарда да, мындагы жоннын ал-санаазы соок артты. Соңында андый өөн-чугаанды Каракорумнын башкараачылары бойларынын карамтыккан жүткүүлине тузаланган. База бир катап Плетневтын башкартузула өткөн жуунда волостной ло журт Советтердин председателдери солынып жатканы керегинде жар эдилген. Каракорум жаар жайылган

деп серемжилү Аргоковтын ордына Мыйтудагы волостной Советтин председателине крестьян кижиде Дмитрий Курносов тудулган.

Каракорум бу отрядтардын кылыктары керегинде Барнаул, Омск ло керек десе Москва да жаар комыдал телеграммалар ийген. А качан Бийсктеги Совет Каракорумнын телеграммаларын албазын деп телеграфка жакару берерде, Улалудагы управанын члендери оларды ийерге губерниянын тос јерине де баргылап јурген. Шак анайда Бийсктеги Совет Улалудагы съездтин јоптөрин бүдүреринен мойношканынан улам тын блааш-тартыштар болуп, учы-учында Березовка ла Мыйту јурттарда мылтык-јепселдү согуштар болгон. Керектин аайына амыр-энчү айалгада чыгарга амадап, Омсктан большевиктердин партиязынын 1910 жылдан ала члени, профессионал революционер, турумкай ленинец комиссар Георгий Копентжинович Соболевский келген. Бийск ле Улалунун ортодогы керектерге тургуза ла Алтайдагы губисполком киришкен.

Теория јанынан бийик белетүлү ле жаан ченемелдү профессионал революционер-ленинецтерге башкарткан губисполком Туулу Алтай ла Каракорум керегинде чек башка көрүм-шүүлтеге тайанып турган. Алтай большевиктердин ортозында Иван Вонифатьевич Присягин Лонжимодо (Францияда) Лениннин төзөлгөн партийный школдын угаачызы, јетинчи (апрельдеги) конференциянын делегады болгон. Губисполкомнын члени ле Барнаулдагы Советтин председатели, 1905 жылдан бери большевиктердин партиязынын члени, Советтердин экинчи Бастыроссийский съездинин делегады, Владимир Ильич Ленинге көп катап туштап, угуп јүрөөчи Матвей Константинович Цаплин болгон; губисполкомнын председателинин јамызында 1905 жылдан бери большевиктердин партиязынын члени, анайда ок профессионал революционер Устинович отурган. Губисполком Туулу Алтайды Бийсктеги уездтен бөлип, Совет јанга төзөлгөлөнгөн тагынан Каракорум уезд төзөөр јоп чыгарала, Алтайда ленинский национальный политиканын программанын бүдүрерин баштаган.

С. ПАХАЕВ

БАЖАЛЫКТАР

Улу Октябрь ла ленинизм	3
Јаантайын бедрениште	11
Уредүнинг јаны программазы	15
Јодралу јаранат	17
Сугарылган ла кургадылган јерлерди чике тузаланар	21
Јагырта тӱзӱри ле Азияда амыр-энчүни јеткилдеери	25
Туулу Алтай тӱс газеттерде ле журналдарда	30
Алтайлардын национально-јайымданары учун тартыжузы	34

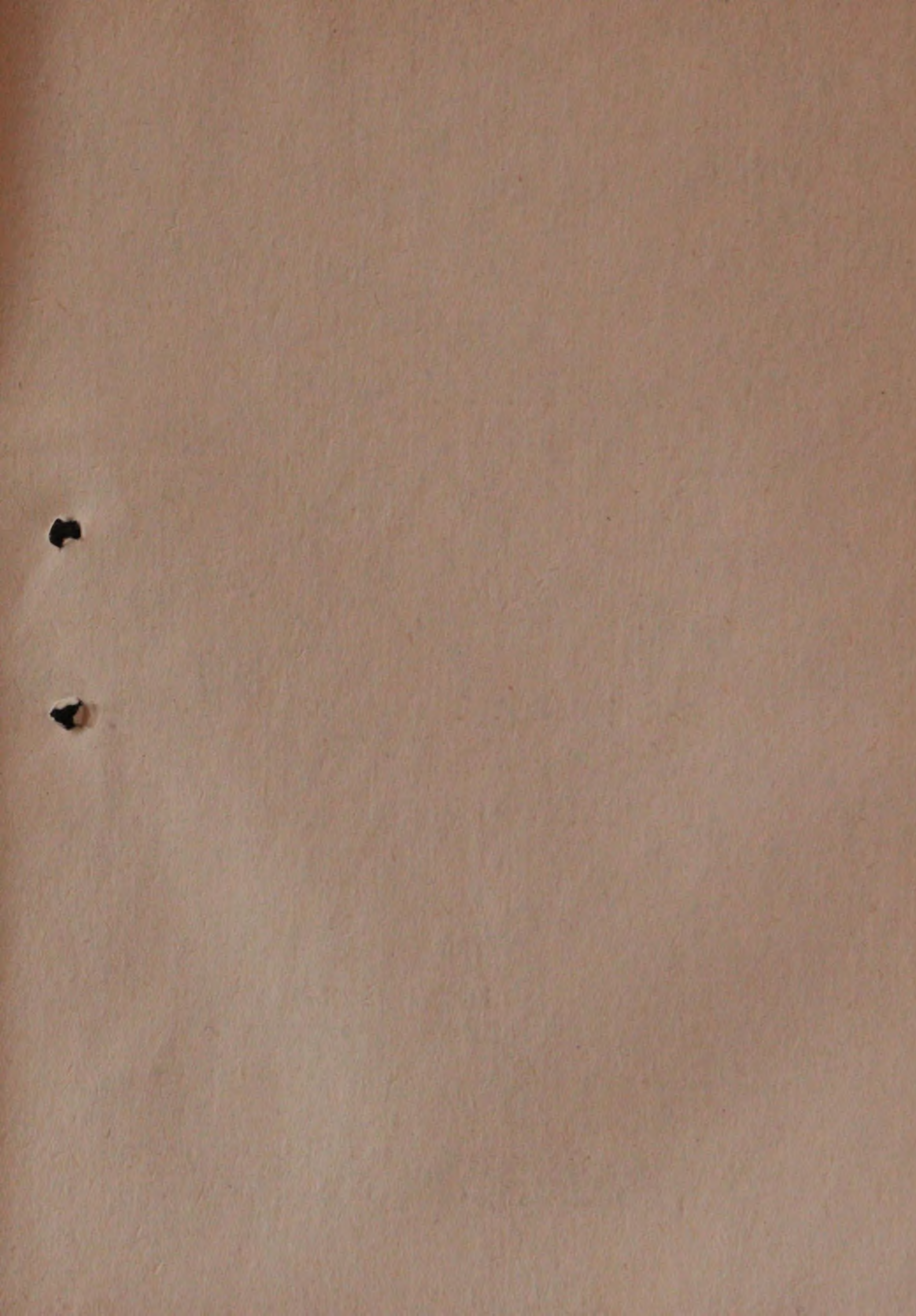
СОДЕРЖАНИЕ

Великий Октябрь и ленинизм	3
Всегда в поиске	11
Новая программа учебы	15
Хорошеет Тюдрала	17
Эффективность использования мелиоративных земель в хозяйствах области	21
Перестройка и обеспечение мира в Азии	25
Горный Алтай в центральных газетах и журналах	30
Национально-освободительное движение алтайцев	34

БЛОКНОТ АГИТАТОРА
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Подписано в печать 11.11.88. АН 13335. Формат 60×84 1/16.
Усл. п. л. 2,32. Уч.-изд. л. 1,97. Тираж 300 экз. За-
каз 4513. Цена 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, 659700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 35.

5 акча